

O ČEMU NE GOVORIMO U NAŠIM HUTBAMA

Mustafa SUŠIĆ

Prije izvjesnog vremena, u „Preporodu“ sam se osvrnuo na naše hutbe koje svakog petka govorimo i slušamo u našim džamijama. To sam učinio zato što sam tada smatrao da smo u tom segmentu islamskog djelovanja poprilično u zaostatku za vremenom u kome živimo i džematlijama kojima se obraćamo. Tada sam pozvao da se oglase sve koji mogu o tome nešto korisno reći. Čini mi se da se na taj apel niko nije odazvao. Zbog te „glasne“ šutnje pozvanih i prozvanih, moj zaključak tada je bio: Ja sam samo usamljeno zanovijetalo koji traži dlaku u jajetu, jer sve stvari koje se tiču hutbe teku u najboljem smjeru. Ali, pošto se i dalje nalazim među slušaocijama, pa čujem i vidim njihove reakcije na hatibska obraćanja, stvari mi ne izgledaju baš tako ružičasto. Zato sada, preko „Muallima“, ponovno želim nešto kazati na tu temu, sa željom da se o tome otvori konstruktivna polemika unutar Islamske zajednice.

Kad govorimo, bilo šta o hutbi i hatabetu, moramo poći od dvije temeljne pretpostavke.

a. Hutba je javno dobro i o njoj imaju, ne samo pravo nego i obavezu, govoriti svi koji posjeduju stručno znanje. To nije osobna stvar

bilo kojeg hatiba. Teoretski, hutba je jedina nit koja nas, u pravno-šerijatskom smislu, veže za hilafet kao simbol jedinstva ummeta. Mi svakodnevno volimo pričati o nužnosti jedinstva ummeta i to s pravom žudno priželjkujemo. Međutim, kako stvari sada stoje, to jedinstvo ummeta ostat će još dugo samo naša pusta želja, o kojoj maštamo i o kojoj budni sanjamo. Zato nam se i nameće kao najozbiljnija obaveza da sačuvamo bar ono što već imamo, a što je vezano za ummet. Nikad nam ne smije biti svejedno ko je hatib i šta on priča sa minbere.

b. Postoji fikhsko pravilo da hatib može biti samo ono lice koje ima ovlaštenje samoga halife. Taj dokument zove se murasela i on daje šerijatski legitimitet hatibu i obavezuje ga da vjerske propise tumači sa stanovišta ehli-sunnetskog, u 'akaidskim, a sa stanovišta hanefijskog mezheba, u fikhskim pitanjima. To se posebno odnosi na oblast 'ibadeta, jer se 'ibadet realizuje kroz praksu svakog pojedinca. Ta praksa mora biti jednoobrazna, jer je ta jednoobraznost jedina garancija očuvanja jedinstva ove malobrojne zajednice muslimana. Ostale segmente šerijata primjenjuju šerijatsko-

pravni stručnjaci, pa nema velike opasnosti od podjela u narodu. Ako dotični hatib ne postupa shodno tom principu, njegova hutba gubi šerijatski legitimitet. Halifa je, u osmansko doba, svoje vjerske prerogative prenio na šejhul-islama, a on je te iste prerogative prenio na našeg reisu-l-ulemu, i to u momentu kad je Bosna i Hercegovina prestala biti dio Osmanske imperije. Šejhul-islam je, isto tako, vjerske prerogative prenio i na muftije Crne Gore i Srbije, kad su ove dvije pokrajine dobile samostalnost u odnosu na Osmansko carsvo. Islamske zajednice koje se sada formalno još nalaze u sastavu Islamske zajednice u BiH, nisu u tom položaju, pa je, sa šerijatskog stanovišta, upitna svaka hutba, sa tih prostora čiji hatib nema muraselu reisu-l-uleme Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Naš Reisu-l-ulema, ako za tim ima potrebe, može svoje prerogative iz vjerske oblasti prenijeti na svoje potčinjene u Hrvatskoj, Sandžaku i Sloveniji. Koliko ja znam, do sada se to nije dogodilo. Sve dok se to ne dogodi, stvari stoje tako kako stoje. Mora postojati vertikalna koja određuje onoga ko je iznad hatiba i ona koja definira one kojima se on obraća. Ovo govorim zato što se olahko na naše minbere penju kojekakve osobe koje ne spadaju u one koji imaju hatibska ovlaštenja niti osjećaju bilo kakvu odgovornost po tom pitanju. To nije dobro. Posljedice toga vidjet ćemo malo kasnije, možda kad već bude prekasno.

Samo iz ovoga primjera vidi se da muslimani općenito nemaju osjećaj za izgradnju i očuvanje svojih institucija. Mi razmišljamo po principu: to se podrazumijeva. Ništa se ne podrazumijeva. Vlastita normativa se poštuje ili ne poštuje. Ovo drugo direktno vodi u kaos.

Prilikom formuliranja hutbe i njenog sadržaja, valja voditi računa o sljedećem:

1. Izbor teme.

Pri biranju teme za hutbu nužno je ocijeniti šta je to najaktuelnije u tom momentu i u toj sredini, gdje bi hutba mogla pomoći pri rješavanju nekoga pitanja u toj lokalnoj zajednici. Ne treba preko hutbe tretirati globalna pitanja na koje se ne može uticati. Ali, zato ima dosta stvari u našoj okolini na koje se može i, konačno, na koje treba uticati, pa ih zato treba i tretirati. Nisam čuo da neki hatib govori o problemu ekologije, iako se često sa minbera mogu čuti hadisi koji se odnose baš na tu temu. Oni se obično citiraju u drugom kontekstu. Kod muslimana je postalo pravilo da ih izvanvlijske stvari ne interesiraju. Tako, svakodnevno možemo vidjeti, pa i u neposrednoj blizini naših džamija, gomile smeća, a da to sami hatibi „ne primijete“. U isto vrijeme, on će vrlo često gromoglasno pozivati džematlije da protestiraju protiv izjava ove ili one javne ličnosti ili protiv ove ili one pojave u dalekim svjetovima koje su usmjerene protiv muslimana. Dobro, treba i tome govoriti, ali nije li naša prva zadaća da rješavamo svoje probleme prije nego što počnemo rješavati tuđe u dalekim prostorima? Ako naše probleme ne rješavamo prvenstveno u samom džematu, teško da ćemo riješiti one na nivou ummeta. Nema ummeta bez džemata. Zar imam, kao predvodnik džemata, i to ne samo u namazu, nije, prije svih drugih, pozvan da pokreće inicijative i akcije na lokalnom nivou? Često čujemo kritike na račun naše omladine koja sjedi u kaficima i ništa ne radi. To jest tačno, ali sama konstatacija ništa ne rješava. Njih treba pokrenuti i izvesti iz tih kafica i njihovu suvišnu energiju iskoristiti na koristan način. Nisu li nam brda ogoljena, livade i voćnjaci zapušteni i nekultivirani. Mi i dalje pričamo o tome kako je Poslanik, a.s., radio i djelovao te kako su se

ponašali ashabi itd. Njih više nema i mi moramo sami svoje probleme rješavati. Korisnije je i islamskije posaditi makar samo jedno drvo, na bilo kome mjestu u našoj okolini, nego danima teoretizirati kako islam sve rješava. Naravno da islam rješava sve, ali sami muslimani malo toga rješavaju, osim na nivou teorije ili, bolje reći, teoretiziranja.

Niko ne govori o našim mezaristanima. Oni su oduvijek bili živi svjedoci o generacijama iz vremena u kojima su nastajali, o njenim ukusima i osjećaju za svoju tradiciju i ljepotu, a tako će biti i u budućnosti. Kako stvari kod nas sada stoje, mi za buduće generacije ostavljamo poprilično tužnu priču o nama, našim nebrigama, našim ne(ukusima). Treba samo pogledati sve naše nadgrobne spomenike koji su izgrađeni nakon posljednje agresije na našu zemlju i, ako se iz toga izuzmu šehidski nišani, vidjet ćemo čuda svakojaka. Tu je kič izdignut na nivo principa. Iako postoje naučni radovi na tu temu, posebno rad rahmetli profesora Mehmeda Mujezinovića („Islamska epigrafika u BiH“), ali to niko i ne spominje, niti sugerira majstorima kamenorescima da moraju više voditi računa o našoj tradiciji. Niko ih i ne upućuje na tu literaturu iz te oblasti. Osim te literature, naši mezaristani koji su nastali prije dvadesetog stoljeća, u tom smislu su otvorene knjige koje govore o izoštreanom osjećaju za lijepo naših predaka, ali te „knjige“ niko ne čita, niti na njih ukazuje. Siguran sam da bi to imalo efekta. Potrebno je samo malo više miješanja u svoje poslanje, kako bi rekao jedan moj kolega.

Hutbu treba jednom zasnogda osloboditi dnevne politike. Za tretiranje političkih tema sa minbere, nema više nikakvog opravdanja, jer postoje političke stranke čiji je to posao. Mi svojim glasanjem iskazujemo za koju

smo političku opciju od onih koje nam se nude i time je naš posao završen. Politiziranje hutbe je ne samo nekorisno nego je i najčešće kontraproduktivno. Svim našim političarima valja jednom otvoreno reći: Svoje političko djelovanje izmjestite izvan infrastruktura Islamske zajednice i udaljite se od zaposlenih u Islamskoj zajednici. Što se tiče nas zaposlenih u Islamskoj zajednici, nama treba također jednom zauvijek prestati biti posebna čast i sreća ako se nađemo u blizini naših političara, da bi nas „ogrijala“ njihova blizina. Neka svako radi svoj posao. Ne može se sa minbera komentirati „Dnevnik“, i to smatrati hutbom, kritizirajući neke političare, a u isto vrijeme hvaliti neke druge. Mi znamo da u našim safovima sjede ljudi koji podržavaju sve te političke opcije, a oni su svi naše džematlije. Sa minbere se ne smiju slati signali netrpeljivosti prema onima koji, u političkom smislu, ne misle kao mi. Političari za svoj rad odgovaraju samo svom biračkom tijelu, a hatibi odgovaraju, prije svega, Svevišnjem, a onda, nakon toga, muraselskom poslanju i svom pozivu. To je tako, svidjelo se to nama ili ne. Svi između nas koji se žele iskazati na političkom polju, neka se priključe nekoj od političkih stranaka i neka tamo djeluju, ako već misle da sadašnji političari ne obavljaju svoj posao onako kako bi trebalo. Ako na izborima dobiju povjerenje od biračkog tijela, neka im sretno bude.

Vrlo rijeko se sa minbera može čuti koja riječ o imenima koja se daju nedužnoj novorođenčadi. Našim mladim majkama uzor za davanje imena svojoj djeci su TV-sapunice. Nisu im više atraktivna imena naših predaka. Da bi se ti nakaradni ukusi izmijenili, valja o tome neprestano govoriti i govoriti i ne prestajati sve dok se situacija ne poboljša. Sadašnja,

novodavana imena, ne samo da nisu islamska nego su to novokovanice koje nemaju nikakvo značenje, niti na jednom jeziku na svijetu. Šta znači, recimo, Mirela, Sanela, Almir, Fatmir, Belmir, Elvis, Lajla, Azalea...? Nije li svako ljudsko biće zaslužilo bar toliko poštovanja da zna šta mu ime znači, bar na bilo kojem jeziku svijeta? Govoriti o tome u komunizmu tretirano je kao miješanje u tuđe, privatne stvari. Govoriti sada o tome znači, prije svega, vršiti svoju misiju. To govorim zbog onih naših džematlija koji jesu muslimani, ali nisu svjesni šta to rade vlastitoj djeci

Kod ukopa umrlih ravnodušno se gleda na novotarije. O tome se ne govori sa naših minbera. Svaki imam morao bi znati da je on jedini odgovoran za očuvanje islamske tradicije pri ispraćaju umrlih na bolji svijet. Nije tačno da se tu ništa ne može uraditi. Džematlija može odlučivati samo o tome hoće li on islamski obred ili neće. Kad se izjasni da hoće, onda je na imamu da slijedi šerijatske propise iz te oblasti. Može tu biti, u prvi mah, problema. Ali, ako se o tome stalno govori na hutbama, onda će biti lakše to realizirati u praksi. Ovdje se mora konstatirati da ako je išta lijepo odaslano iz Bosne u islamski svijet onda su to oni tabuti za naše šehide i žrtve rata. Tako su jednostavni, a tako lijepi u svojoj jednostavnosti. Ne mogu a da se ne osvrnem na jednu nedavno klanjanu dženzazu (decembar 2008.) jednoj našoj poznatoj ličnosti. Dženzazi je prisustvovalo tridesetak ljudi pod ahmedijama, a čovjek je spušten na konopcima kao da se radi o vreći krompira, a ne o insanu. Zar se insan ne spušta na rukama i to trebaju uraditi njegovi najbliži? Za ovakvo „sahranjivanje“ ne postoji nikakvo opravdanje, ali bi trebala postojati sankcija za neodgovornost i nemar u svom poslu. Ustav Islamske zajednice obavezuje

sve koji rade unutar struktura IZ-e da u svome domenu poštuju i primjenju šerijatske norme. Ni o tome se ne govori sa naših minbera.

Ovo su samo neke teme koje se rijetko čuju od naših hatiba, a tih tema o kojima se ne govori a trebalo bi, zaista ih ima mnogo.

Sa minbera ne treba govoriti o stvarima vjere koje sami ne primjenjujemo u svojoj praksi, jer je to krajnje licemjerno.

Za dobru hutbu hatib već u srijedu treba izabrati temu o kojoj će u petak govoriti, kao i islamsku argumentaciju kojom će tom prilikom potkrijepiti svoje stavove. Tu, prije svega, mislim na odabir kur'anskih ajeta i hadisa, što je vrlo teška i odgovorna stvar. Da bi se baratalo kur'anskim ajetima, potrebno je minimum znanja o njima, kao što je sebeb-nuzul za navedene ajete, kontekst objave u kojima su objavljeni i kojoj kategoriji ajeta pripadaju. Jesu li 'akaidskog određenja, jesu li u njima sadržane etičke poruke ili se, pak, radi o ajetima zakonodavne naravi? Tek ih tada možemo citirati bez opasnosti da zapadnemo u nevolju. Još je teže pri korištenju hadiskog blaga, s obzirom na njihovu raznolikost po osnovu predaje. Kod 'akaidskih i fikhskih tema koristiti se mogu samo oni hadisi koji imaju sigurnu predaju. U etičkim stvarima mogu se koristiti i predaje sa slabijim rivajetima ako su na liniji islamskog određenja općenito.

U četvrtak hutba treba imati konkretne obrise. Ako hatib u petak osvane bez pripremljene hutbe, on će, odmah nakon prve izgovorene hutbanske rečenice, pažljivim slušaocima, odaslati signal da hutbu nije pripremo na valjan način.

Za osmišljenu i kratku hutbu nije dovoljno čak ni natprosječno islamsko obrazovanje ako za njenu pripremu nema dovoljno vremena.

U konstrukciji same hutbe tema treba biti jasno i precizno određena. Zatim, hutba mora imati uvodni dio, što ne znači obavezno isticanje naslovne teme o kojoj će biti govora. Uvodni dio besjede treba definirati konkretnu negativnu pojavu u društvu, sa što preciznijim određenjem tih negativnosti. U središnjem dijelu hutbe daju se islamski odgovori na tu pojavu, uz citiranje konkretnih ajeta, a potom i hadisa kojima će se ta tvrdnja potkrijepiti. Smatram da nije potrebno citirati više ajeta i hadisa na istu temu, jer su oni, svaki pojedinačno, iste snage argumentiranosti. To samo nepotrebno oduljuje hutbu. Posebno je neukusno navoditi „najbolje“ ajete i „najbolje“ hadise ili kazati „ovaj mi se ajet ili hadis najviše sviđa“. Ne postoje bolji i gori ajeti, niti bolji i gori hadisi, niti mi tu možemo iskazivati svoje ukuse. Oni su svi najbolji, jer se radi o Božijim riječima ili Poslanikovim iskazima. Tu nema nijansiranja. Pri citiranju hadisa mora se voditi računa da se ne citiraju hadisi koji nisu bili podloga već definiranom šerijatskom propisu, jer to onda izaziva nedoumice slušalaca. Kao primjer nesretnog citiranja hadisa spominjem slučajeve kad se navode hadisi koji govore o tome kako je bolje te i te noći klanjati nafile nego praktikovati svakodnevni ibadet u dužem vremenskom periodu. Pri tom se ne naglašava da se to odnosi na nafile dugogodišnji 'ibadet, a ne redovni farz-'ibadet. Ako se to ne naznači, onda se slušaoci lahko dovode u zabludu. Nakon što se iznesu islamski argumenti na zadanu hutbansku temu, daje se kratak zaključak. Govorni dio hutbe ne smije trajati duže od sedam-osam minuta. Najbolje je hutbu završiti onda kad je najveća pažnja slušalaca. Tada ima nade da će oni rado očekivati i našu sljedeću hutbu.

Treba podsjetiti na još neke pojedinosti:

Hutba ne smije biti (zlo)upotrebljavana kao sredstvo obračuna sa svojim oponentima u džematu. Sa svima onima sa kojima se ne slažemo ili se oni ne slažu sa nama, dijaloge valja voditi onda kad i oni nama mogu replicirati. To njihovo pravo je uskraćeno u toku hutbe, jer repliciranje u toku hutbe nije moguće.

Summary**TOPICS NOT ADDRESSED IN OUR KHUTBAS****Mustafa Susic**

The text examines institutional and communicational importance of the Khutba. The author emphasizes two crucially important characteristics of the Khutba; Khutba is a public good and Khatib can only speak publicly if authorized by the highest religious authority. Text points to various abuses of Khutba for daily political purposes and as means for getting even with persons of different views.

The paper refers to examples of various topics which are not addressed in our Khutbas and offers unique structure of the contents and length of the Khutba itself. This paper offers suggestions for Khatibs to take more scholarly and serious approach in making reference to the Ayat and Hadith as an authentication of the positions presented in the Khutba as well as to consider the motives of revelation of Ayat and the particular topic of the Khutba. Furthermore, author emphasizes significance of a greater institutional care and supervision over implementation of the institution of Khutba-giving, calling upon those who are considered competent to present their opinion on the topic presented in the title of this paper.

موجز**السلطة غير المقيدة والسلطة المقيدة****مصطفى سباهييتش**

يعرض المقال أشكال السلطة، وتنظيم بعض أنواع السلطة وكيفية عملها، وكذلك حدود وإمكانيات حرية وعلنية التخاطب الديمقراطي والرأي النقدي في الأنظمة الاجتماعية القائمة على السلطة المقيدة والسلطة غير المقيدة. يتكون الرأي النقدي من التأويل والانتقاد. ويمكن الحكم على الواقع وفهمه باستخدام هاتين الطريقتين. إن المثقفين ووسائل الإعلام ومنظمات المجتمع المدني هي المحركات والمؤسسات الرئيسية التي تمارس في المجتمعات الديمقراطية الحديثة مهمة مراقبة السلطة وتحذّر من انزلاقها نحو الاستبداد واللامسؤولية والطغيان. إن السلطة في الشكل الإسلامي الشرعي للحكم والإدارة تكون مقيدة بمبدأ الشورى. حيث يمكن مبدأ الشورى الحاكم من أن يتقاسم مسؤولية القيادة السياسية والإدارة مع نواب مؤهلين ومنتخبين، كما أن مؤسسة الشورى تفسح المجال أمام جميع العقلاء والراشدين من أبناء الأمة ليشاركوا في مناقشة القضايا ذات الأهمية المشتركة. ويرى كاتب هذا المقال أنه لا ينبغي لنا أن نبحث عن أسباب قصور الوعي السياسي عند المسلمين، في مصادر الإسلام، لأن تلك المصادر تحدد بوضوح تام المسؤولية والمشورة.